

ความซื่อสัตย์สุจริตสามารถจำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ

1) ซื่อสัตย์ต่อตนเอง เป็นเรื่องของหิริโอตตปละ ไม่กล้ากระทำต่อสิ่งที่ไม่สุจริต แม้การกระทำนั้น ๆ จะไม่มีใครเห็นก็ตาม ทำตามที่ตั้งใจไว้ หรือทำตามคำพูดโดยไม่เหลวไหล

2) ซื่อสัตย์ต่องานที่ทำ ได้แก่ ความซื่อตรง เทียงตรง ไม่แสวงหาผลประโยชน์ ใฝ่ตนในทางมิชอบ

3) ซื่อสัตย์ต่อเพื่อนฝูง ได้แก่ การไม่คดโกง ไม่โกง ไม่เอาโรคเอาเปรียบเพื่อน และต้องมีความรักและความหวังดี ความสงสารและความซื่อตรงต่อกัน

พฤติกรรมของผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตมีดังนี้

- 1) พுகความจริง
- 2) เก็บของตกได้ส่งคืนเจ้าของ
- 3) ยอมรับผิดเมื่อทำผิด
- 4) ไม่หยิบของผู้อื่นก่อนได้รับอนุญาต และไม่ถือเอาของของผู้อื่นมาเป็นของตน
- 5) ไม่ลอกการบ้านเพื่อนหรือให้เพื่อนลอกการบ้าน
- 6) ไม่ประพฤติดนเป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก
- 7) ไม่ทุจริตในการสอบ
- 8) คืนเงินส่วนที่แม่ค้าทอนเงินมา
- 9) ปฏิบัติตามข้อตกลงหรือสัญญา
- 10) ไม่นื้อโก่งและนื้อราษฎรบังหลวง
- 11) ไม่ปลอมแปลงเอกสาร
- 12) รักษาความยุติธรรม
- 13) หาเลี้ยงชีพในทางสุจริต

ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นลักษณะทางจริยธรรมอย่างหนึ่งที่ทุกสถาบันทางสังคมต้องการ และมุ่งปลูกฝังให้บังเกิดขึ้นในตัวสมาชิก เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ความสงบสุขทางสังคมนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากบุคคลในสังคมมีความซื่อสัตย์นั่นเอง ดังนั้นสังคมจึงถือว่าคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องส่งเสริมให้บรรดาสมาชิกในสังคมได้ตระหนักถึงความสำคัญ และถือปฏิบัติ

3) ตัวบ่งชี้ที่ 3 ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความเสียสละ
ความหมายของความเมตตากรุณา

กรมวิชาการ (2526 : 38) ได้อธิบายว่า ความเมตตา กรุณา หมายถึง การให้กำลังใจและให้ความช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า ปฏิบัติการดีต่อพ่อแม่ เด็กกำพร้า ผู้ขัดสน การให้อภัยผู้อื่น ความสุภาพอ่อนโยน มีความรักใคร่ ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุขด้วยความบริสุทธิ์ใจ รู้สึกสงสารเมื่อเห็นผู้อื่นตกทุกข์ได้ยาก และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือทันทีตามความสามารถที่จะช่วยเหลือได้

กระทรวงศึกษาธิการ (2536 : 147) ได้อธิบายว่า ความเมตตา กรุณา หมายถึง การไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่นทั้งการกระทำและวาจา ช่วยพูดให้กำลังใจผู้อื่นเมื่อได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อน ให้ความอนุเคราะห์แก่กุล

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (2539 : 650) ได้อธิบายว่า ความเมตตา กรุณา หมายถึง ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้สุข

จากที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่า ความเมตตา กรุณา หมายถึง การให้กำลังใจและให้ความช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า การไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่นทั้งการกระทำและวาจา ปฏิบัติการดีต่อพ่อแม่ เด็กกำพร้า ผู้ขัดสน การให้อภัยผู้อื่น ความสุภาพอ่อนโยน มีความรักใคร่ ความรักและเอ็นดู ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุขด้วยความบริสุทธิ์ใจ รู้สึกสงสารเมื่อเห็นผู้อื่นตกทุกข์ได้ยาก และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือทันทีตามความสามารถที่จะช่วยเหลือได้

ขอบข่ายของความเมตตา กรุณา จำแนกได้ดังนี้ คือ

1. การไม่ทำความเดือดร้อนหรือทำอันตรายแก่มนุษย์และสัตว์ทั้งทางตรงและทางอ้อม
2. การช่วยเหลือสัตว์และมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ทรมาน
3. การไม่เยาะเย้ย ทับถม ประจาน เมื่อผู้อื่นพลั้งพลาด

พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเมตตา กรุณา ได้แก่

- 1) ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน
- 2) ไม่ข่มขู่ ดูหมิ่น เสียดสี พูดจาด้วยความกร้าวโกรธเดือดแค้น
- 3) ไม่ฆ่า ทบตี ตัด จำลอง หรือทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ
- 4) ช่วยพูดปลอบใจ เมื่อผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ลำบาก
- 5) ให้ความอนุเคราะห์ แก่กุล
- 6) มีความสลดใจ เมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์
- 7) แผ่เมตตา แม้จะมีผู้ทำให้เดือดร้อน

- 8) มีความสลดใจ มีอาการทางกาย วาจา ที่แสดงต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพนุ่มนวล

ความเมตตา กรุณาเป็นจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับนักเรียน เพราะเมื่อนักเรียนมีความเมตตา จะสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ก่อให้เกิดความสันติสุขขึ้นในสังคม

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ความหมายของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

กระทรวงศึกษาธิการ (2524 : 18-19) ได้อธิบายว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หมายถึง การแบ่งปันสิ่งของให้แก่กันและกัน การทำบุญให้ทานตามกาลเทศะ และการแสดงความมีน้ำใจต่อผู้อื่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (2539 : 938) ได้อธิบายว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หมายถึง การอุททมน การเจือจาน แสดงน้ำใจดีต่อผู้อื่น การเอาใจใส่มีน้ำใจ

จากที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หมายถึง การแบ่งปันสิ่งของให้แก่กันและกัน ในโอกาสอันควร การอุททมนเจือจาน การทำบุญตามกาลเทศะ และการแสดงความมีน้ำใจเมื่อผู้อื่นตกทุกข์ได้ยาก

ขอบข่ายของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

1. การแสดงความเอื้อเฟื้อแบ่งปันสิ่งของหรืออาหาร
2. การแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจต่อเพื่อน ๆ ในโอกาสอันควร
3. การช่วยเหลือผู้อื่น

พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีดังนี้

1. การบริจาคเงินหรือสิ่งของ
 - โดยเสด็จพระราชกุศล
 - ให้ทหารตำรวจตระเวนชายแดน
 - ทำบุญแก่ผู้ทรงศีล
 - ให้ความช่วยเหลือเมื่อเพื่อน ไม่มีอาหารรับประทาน
 - ให้ความช่วยเหลือตาม โอกาสตามอัธยาศัยของตน
2. การบริจาคแรงงาน
 - ช่วยซ่อมแซมเครื่องเรียน เครื่องใช้ที่สามารถทำได้
 - ช่วยหิ้วหรือถือของหนัก
 - ทำความสะอาดบริเวณ โรงเรียน วัด หรือสถานสาธารณะ
3. การอวยพรเพื่อนใน โอกาสต่าง ๆ เช่น
 - ในวันเกิด
 - เมื่อเพื่อน ได้รับคำชมเชย
 - เมื่อเพื่อน โชคดี
 - การแสดงความเสียใจเมื่อเพื่อน ประสบความทุกข์ เช่น เมื่อเจ็บป่วย

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นจริยธรรมที่ควรกระทำตามกาลเทศะ จะทำให้เกิดความสุข

ทั้งผู้ให้และผู้รับ ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นกับนักเรียนที่จะมีไว้คิดตัวเพื่อที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม
 อย่างเป็นสุขต่อไป

ความเสียสละ

ความหมายของความเสียสละ

กรมวิชาการ (2526 : 161) ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปัน
 แก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในคน
 เอง การให้การบริจาค การยอมเสียสิทธิ หรือการสละสิ่งที่เราควรได้รับหรือมีอยู่น้อยให้แก่ผู้อื่น คน
 เองยอมลำบากเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่น เช่น สละที่นั่งในรถ เรือประจำทางให้ผู้ที่อ่อนแอกว่า
 บริจาคโลหิตเพื่อช่วยเหลือคนอื่น สละชีวิตเพื่อแลกกับความสงบสุขของชาติบ้านเมือง

กระทรวงศึกษาธิการ (2536 : 149) ได้อธิบายว่า ความเสียสละ หมายถึง การช่วยเหลือ
 ผู้อื่นด้วยความยินดี ให้คำแนะนำผู้อื่นให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (2539 : 836) ได้อธิบายว่า
 ความเสียสละ หมายถึง การสละ

จากที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่า ความเสียสละ หมายถึง การให้การบริจาค การยอมเสีย
 สิทธิ หรือการสละสิ่งที่เราควรได้รับหรือมีอยู่น้อยให้แก่ผู้อื่น คนเองยอมลำบากเพื่อประโยชน์สุข
 ของผู้อื่น แสดงความต้องการหรือกระตือรือร้นที่จะช่วยผู้อื่นอย่างจริงใจ สละแรงงานช่วยกิจกรรม
 ส่วนรวม อธิบายบทเรียนและการบ้านให้เพื่อน ช่วยแก้ปัญหาให้เพื่อนที่เดือดร้อน แบ่งปันสิ่งของ
 เครื่องนุ่งห่ม การให้หรือให้ยืมของใช้แก่กัน การให้กำลังใจแก่กัน แสดงความยินดีเมื่อเพื่อนมีความ
 สุขหรือประสบความสำเร็จ ไม่ขโมย ให้อภัยเมื่อผู้อื่นขอโทษ และไม่เยาะเย้ยซ้ำเติมผู้ที่พลาดพลั้ง

ขอบข่ายของความเสียสละมีดังนี้ คือ

1) การให้ทางกาย เช่น

- ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุระการงานที่ไม่มีโทษ
- ไม่นิ่งดูตาย
- ช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์

2) การให้ทางวาจา เช่น

- ช่วยเหลือให้คำแนะนำทั้งทางโลกและทางธรรม
- เจรจาเอาธุระให้สำเร็จประโยชน์

3) การให้ทางสติปัญญา เช่น

- ช่วยแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา
- ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่คิด

- ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบ
 - ช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา
- 4) การให้ด้วยกำลังทรัพย์ เช่น
- แบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ที่สมควรให้
 - แบ่งปันเงินทองให้แก่ผู้ที่สมควรให้
 - สละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล
- 5) การให้ทางใจ เช่น
- ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข
 - ไม่อิจฉาของแหว
 - ให้อภัยในความผิดของผู้อื่นที่สำนึกผิด
 - ไม่สมน้ำหน้าผู้อื่นเมื่อเพเลียงพล้ำ
 - ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน

พฤติกรรมของผู้ที่มีความเสียสละ มีดังต่อไปนี้

- 1) พฤติกรรมที่แสดงออกของการให้ทางกาย เช่น
- แสดงความต้องการหรือกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้อื่นอย่างจริงจังอยู่เสมอ
 - ช่วยจูงคนตาบอด คนชรา เด็กข้ามถนน ขึ้นลงรถ และเรือประจำทาง
 - สละที่นั่งในรถ และเรือประจำทางให้แก่คนที่อ่อนแอกว่า เช่น คนพิการ คนชรา

สตรีมีครรภ์ และเด็ก

- ช่วยยกหรือถือของหนักให้
- สละแรงงานช่วยกิจกรรมของส่วนรวม เช่น พัฒนาห้องสมุด โรงเรียน วัด

หมู่บ้าน ถนน สะพาน คุก หรือสมัครเป็นลูกเสือ ขวากาชาด เนตรนารี ไทยอาสาป้องกันชาติ ลูกเสือชาวบ้าน เพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม

- 2) พฤติกรรมที่แสดงออกของการให้ทางวาจา เช่น
- ช่วยบอกหรือชี้ทางให้แก่ผู้ที่ไม่รู้จักทาง
 - ให้คำแนะนำตักเตือนเพื่อนให้ประพฤติในทางที่ถูกที่ควร
 - ช่วยไกล่เกลี่ยให้เพื่อนปรับความเข้าใจกัน
- 3) พฤติกรรมที่แสดงออกของการให้ทางสติปัญญา เช่น
- อธิบายบทเรียนและการบ้านที่เพื่อนยังไม่เข้าใจให้เพื่อนฟัง
 - แสดงความคิดเห็นช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนให้เพื่อน ฯลฯ
- 4) พฤติกรรมที่แสดงออกของการให้ด้วยกำลังทรัพย์ เช่น
- แบ่งปันทรัพย์สินของอาหาร เครื่องนุ่งห่ม

- ช่วยผู้ขาดแคลนผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ
- ช่วยปลดปล่อยทาส คำนวณตระเวนชายแดน เป็นการเสริมกำลังใจ
- บริจาคทรัพย์สร้างหลุมหลบภัย (บังเกอร์) ตามชายแดน
- สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล เต็มคนไข้ ตลอดจนถึงการทำบุญให้ทานตามกาละเทศะ (ตามเทศกาล และ โอกาสต่าง ๆ)

- การให้อาหารสัตว์ที่เลี้ยงไว้และสัตว์ที่อดอยาก
- การให้หรือให้อิมของใช้แก่กันและกันในโอกาสต่าง ๆ เช่น เมื่อเพื่อนล้มเอา ดินสอพากกามา หรือเมื่อเพื่อนได้รับบาดเจ็บ สละผ้าเช็ดหน้าเพื่อพันแผลห้ามเลือดให้เพื่อน

5) พฤติกรรมที่แสดงออกของการให้ทางใจ

ผู้อื่นอาจมองไม่เห็น นอกจากตัวของเราเองที่รู้ แต่ในบางเรื่องก็อาจแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมได้ เช่น การแสดงความยินดีเมื่อเพื่อนมีความสุขหรือประสบความสำเร็จ การให้อภัยเมื่อผู้อื่นขอโทษ ไม่เยาะเย้ยซ้ำเติมผู้ที่พลาดพลั้งหรือเพเลียงพลั่ว และไม่ขโมยหรือหยิบของผู้อื่นก่อนได้รับอนุญาต เป็นต้น

พฤติกรรมความเสียสละมีความสำคัญ และจำเป็นที่จะต้องสร้างเสริมให้เกิดขึ้นแก่เด็ก เพราะถ้าเด็กเป็นบุคคลที่เสียสละทั้งทางกาย วาจา สติปัญญา กำลังทรัพย์ และทางใจ จะเป็นผลดีต่อการพัฒนาสังคมสืบต่อไป

4) ตัวอย่างที่ 4 ความประหยัด

ความหมายของความประหยัด

กรมวิชาการ (2526 : 150) ได้อธิบายว่า ความประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก รวมทั้งการรู้จักระมัดระวัง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตที่พอเหมาะพอควร

กระทรวงศึกษาธิการ (2536 : 152) ได้อธิบายว่า ความประหยัด หมายถึง การพยายามใช้จ่ายทรัพย์เท่าที่จำเป็นให้สมควรแก่อัศภาพ ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักกำหนดรายจ่ายให้พอเหมาะแก่รายได้ และฐานะ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (2539 : 836) ได้อธิบายว่า ความประหยัด หมายถึง การยับยั้งระมัดระวังใช้จ่ายแต่พอควรแก่ฐานะ

จากที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่า ความประหยัด หมายถึง การใช้จ่ายอย่างระมัดระวังโดยใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นและเกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด กำหนดรายจ่ายให้พอเหมาะกับการกำลังทรัพย์ รู้จักเก็บรวบรวมรายได้ไว้เป็นทุนสำรอง ทำทรัพย์ที่มีอยู่ให้เจริญงอกงาม คุ้มครองรักษาทรัพย์ให้ปลอดภัย บูรณะของเก่าให้กลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ใช้และถนอมของใช้และทรัพย์สินให้คงคุณค่า

และประโยชน์นาน ๆ ไม่ใช่จ่ายอย่างฟุ้งเฟ้อ ไม่บำรุงบำเรอความสนุกสนานจนเกินไป ขยันหา
ทรัพย์สินใหม่มาเพิ่ม รู้จักทำของใช้เองอย่าคิดแต่จะซื้อหรือจ้างงานเขาทำ

พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความประหยัด ได้แก่

1. พยายามจ่ายทรัพย์สินเท่าที่จำเป็นให้สมควรแก่อัธยาศัย
2. การรู้จักกำหนดรายจ่ายให้พอเหมาะพอควรแก่กำลังทรัพย์สิน
3. การรู้จักเก็บรวบรวมรายได้ อันควรเก็บไว้เป็นทุนสำรอง
4. ทำทรัพย์สินที่มีอยู่ให้เจริญงอกงาม
5. คู่ครองรักษาทรัพย์สินให้ปลอดภัย
6. บุรณะของเก่าอันควรบูรณะให้กลับใช้ประโยชน์ได้ใหม่
7. ใช้และถนอมของใช้และทรัพย์สินให้คงคุณค่าและประโยชน์นาน ๆ
8. รู้จักทำของใช้เองไม่คิดแต่จะซื้อหรือจ้างงานเขาทำทุกครั้ง
9. ไม่ใช่จ่ายอย่างฟุ้งเฟ้อ ให้หมดเปลืองโดยเปล่าประโยชน์
10. ไม่บำรุงบำเรอความสนุกสนานจนเกินไป
11. ขยันหาทรัพย์สินใหม่มาเพิ่มเติม

พฤติกรรมการประหยัดมีความสำคัญ และจำเป็นที่จะต้องสร้างเสริมให้เกิดขึ้นแก่เด็ก
เพราะถ้าเด็กเป็นบุคคลที่ประหยัด ใช้สิ่งของพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด รวมทั้งการ
รู้จักระมัดระวัง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตที่พอเหมาะพอควร จะเป็นผลดี
ต่อการพัฒนาสังคมสืบต่อไป

5. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมและการเสริมสร้างปลูกฝังจริยธรรม

5.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

โคลเบอร์ก (Kolhberg) เริ่มพัฒนาทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมตั้งแต่สมัยที่เขาทำ
วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกในปี ค.ศ. 1958 ทฤษฎีของโคลเบอร์กได้รวมเอาสาระสำคัญของทฤษฎี
เพียเจต์เข้าไว้หลายประการ เนื่องจากทฤษฎีของโคลเบอร์กพัฒนาขึ้นมาหลังทฤษฎีของเพียเจต์ถึง 26 ปี
และได้วิวัฒนาการมาถึงสี่ชั่วศตวรรษ ทฤษฎีของโคลเบอร์กจึงมีความละเอียดมากที่สุดในการ
ทฤษฎีทางจิตวิทยาเกี่ยวกับจริยธรรม โคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 6 ขั้น แต่ละ
ขั้นได้แบ่งเป็นระดับต่าง ๆ ได้ 3 ระดับ คือ ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (ขั้นที่ 1 และ 2) ระดับกฎ
เกณฑ์สังคม (ขั้นที่ 4 และ 5) และระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคมหรือยึดหลักการ (ขั้นที่ 5 และ 6) รายละเอียดของแต่ละระดับและขั้นมีดังนี้ คือ(ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจันทึก ,2520 :
40-44)

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Preconventional Level)

ในระดับนี้เด็กจะสนองตอบต่อสิ่งที่สังคมหรือวัฒนธรรมบอกว่าเป็นสิ่งดีเลวถูกหรือผิด การกระทำนั้นจะเกี่ยวข้องกับผลที่จะติดตามมาต่อทางร่างกาย เช่น การลงโทษ การให้รางวัล การแลกเปลี่ยนสิ่งที่ปรารถนาหรือทำตามคำสั่งผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า เช่น พ่อแม่ ครู เป็นต้น และขณะเดียวกันเด็กก็จะตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่น เด็กที่อยู่ในระดับนี้มีอายุราว ๆ 2-10 ปี

ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation)

ระดับนี้เด็กจะสนองตอบต่อสิ่งที่สังคมบอกว่าเป็นสิ่งถูกหรือผิด ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับผลที่ตามมาต่อทางร่างกายของการกระทำ จะเป็นตัวตัดสินใจว่าเป็นสิ่งดีหรือเลว โดยไม่คำนึงถึงความหมายหรือคุณค่าของผลที่ตามมาที่มีต่อบุคคลอื่น เด็กมุ่งที่จะหลบหลีกมิให้ตนเองโดนลงโทษทางร่างกาย เพราะกลัวความเจ็บปวดที่ได้รับ ขอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่ เพราะเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือตน เชื่อฟังอย่างไม่มีข้อขัดแย้งหรือข้อสงสัย มิฉะนั้นจะได้รับการลงโทษ ดังนั้นการเชื่อฟังดังกล่าวถูกพิจารณาว่าเป็นความถูกต้องตามความคิดเห็นของเด็กอยู่บนพื้นฐานของความกลัวการถูกลงโทษ เด็กที่อยู่ในขั้นนี้มีอายุระหว่าง 2-7 ปี

ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (The Instrumental Relativist Orientation)

ในขั้นนี้เด็กจะเลือกกระทำในสิ่งที่น่าสนใจมาให้ตน แม้การกระทำจะขัดกับผู้อื่นก็ตาม เริ่มรู้จักการแลกเปลี่ยนกันแบบเด็ก ๆ เช่น “เขาทำมา ฉันต้องทำไป” “ถ้าเธอเกาหลังให้ฉัน ฉันก็จะเกาหลังให้เธอ” เป็นต้น เด็กจะไม่ยึดติดอยู่กับอำนาจเพียงอย่างเดียว แต่จะเริ่มมองเห็นความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ของปัญหา เห็นว่าทุก ๆ สิ่งมีความสัมพันธ์กับทักษะของแต่ละบุคคล บุคคลมีอิสระในการตัดสินใจตามความต้องการและความพอใจของคน ดังนั้นพฤติกรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับความจำเป็นต้องเห็นแก่ตัว เด็กที่อยู่ในขั้นนี้มีอายุระหว่าง 7-10 ปี

ระดับที่ 2 ระดับตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level)

เด็กในระดับนี้จะกระทำตามกฎเกณฑ์หรือความคาดหวังของครอบครัวของกลุ่มประเทศกระทำตามกฎหมายและศาสนา และยังคำนึงถึงความซื่อสัตย์ด้วย ไม่คำนึงถึงผลที่ตามโดยตรง แม้จะยังต้องการควบคุมจากภายนอก แต่ก็ยังมีความสามารถเอาใจเขาใส่ใจเรา และสามารถแสดงบทบาททางสังคมได้ นอกจากจะทำตามระเบียบของสังคมแล้ว ยังให้การสนับสนุนและอ้างเหตุผลตามกฎระเบียบของสังคมด้วย บุคคลที่อยู่ในขั้นนี้มีอายุระหว่าง 10-16 ปี

ขั้นที่ 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (The Interpersonal Orientation)

บุคคลจะทำพฤติกรรมที่ดีที่ถูกต้องเพื่อจะได้รับคำยกย่องชมเชย ในขั้นนี้บุคคลยังไม่เป็นตัวของตัวเอง ชอบบดกล้อยตามการชักจูงจากผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน คล้อยตามกลุ่มย่อย ๆ ของตน

เด็กมองว่าสมาชิกที่ดีของสังคมต้องพิจารณาจากพฤติกรรมและหัวใจของบุคคล เด็กเชื่อว่าการเป็นคนดีนั้นคือการทำให้อื่นเกิดความพอใจ อะไรเป็นสิ่งที่น่าพอใจหรือเป็นสิ่งที่สามารถช่วยเหลือบุคคลอื่น จะได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งดี บุคคลในขั้นนี้จะมีความคิดเห็นตรงกันว่า อะไรเป็นสิ่งดี อะไรเป็นพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่กระทำ พฤติกรรมที่กระทำถูกตัดสินใจโดยดูจากความตั้งใจ เด็กที่อยู่ในขั้นนี้มีอายุระหว่าง 10-13 ปี

ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม (The Law and Order Orientation)

บุคคลรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม มีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดหรือคาดหมาย พฤติกรรมที่ถูกต้องประกอบด้วย การทำตามหน้าที่ฐานะ และบทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม บุคคลจะยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมาย กฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมตามกฎเกณฑ์ของสังคม การให้การสนับสนุนกฎเกณฑ์ของสังคม เคารพผู้มีอำนาจหน้าที่บังคับบัญชาและการปฏิบัติตามหน้าที่ของบุคคลถือว่าเป็นสิ่งดี บุคคลจะได้รับการเคารพนับถือก็โดยเชื่อฟังกฎเกณฑ์ กฎหมายและผู้มีอำนาจบังคับบัญชา เด็กที่อยู่ในขั้นนี้มีอายุระหว่าง 13-16 ปี

ระดับ 3 ระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Postconventional Level)

บุคคลในระดับนี้จะพยายามที่จะกำหนดคุณค่า หรือหลักเกณฑ์ของจริยธรรม ซึ่งมีเหตุผลที่แตกต่างไปจากของกลุ่มหรือของบุคคลต่าง ๆ มีความคิด โดยมีหลักทางศีลธรรมหรือจริยธรรมที่เป็นของตนเองที่มีรากฐานที่อยู่บนความยุติธรรมและเป็นหลักการที่ใช้ได้ทั่วไป หรือเป็นหลักการสากล ในระดับนี้บุคคลจะตัดสินใจไปตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน บุคคลจะมีหลักของตนเอง และหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ของสังคม บุคคลที่อยู่ในระดับนี้มีอายุตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป

ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (The Social-contract, Legalistic Orientation)

ในระดับนี้บุคคลจะเห็นความสำคัญของคนส่วนมาก ไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น สามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้ พฤติกรรมที่ถูกต้องเป็นไปตามสิทธิของแต่ละคนผสมผสานกับมาตรฐานซึ่งได้รับการตรวจสอบและยอมรับจากสังคมมากกว่าขั้นที่ 4 บุคคลในขั้นนี้เชื่อว่าจุดมุ่งหมายของกฎเกณฑ์ก็เพื่อจะรักษาและสนับสนุนสิทธิของมนุษย์ ดังนั้นกฎหมายที่ไม่เหมาะสมก็สมควรถูกเปลี่ยนแปลง บุคคลในขั้นนี้เน้นคุณค่าของบุคคลสูงกว่าหรือสำคัญกว่ากฎหมาย และในขั้นนี้คุณค่าหรือค่านิยมขึ้นอยู่กับข้อตกลงของสังคม รวมทั้งสิทธิของบุคคล และกฎเกณฑ์ที่ได้ตกลงร่วมกันนี้เป็นสิ่งถูกต้อง บุคคลในขั้นนี้เห็นว่ากฎเกณฑ์นั้นเป็นระเบียบปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกัน หรือเพื่อให้เกิดเป็นข้อตกลงร่วมกัน ย้ำถึงความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนแปลงกฎหมายเพื่อประโยชน์ของสังคม ไม่ยึดติดในกฎเกณฑ์หรือระเบียบเหมือนขั้นที่ 4 นอกจากจะตกลงกันอย่างเป็นประชาธิปไตยแล้ว สิ่งที่ถูกต้องและสิ่งไม่ถูกต้องยังขึ้นอยู่กับคุณค่าหรือค่านิยมของบุคคลด้วย บุคคลที่อยู่ในขั้นนี้มีอายุตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป

ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (The Universal Ethical Principle Orientation)

บุคคลยึดถือหลักความถูกต้องเป็นหลักสากลเหนือจากกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม มีความยึดหยุ่นทางจริยธรรม เพื่อจุดมุ่งหมายในบั้นปลายอันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่เกี่ยวกับความยุติธรรม ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ การเคารพในคุณค่าของมนุษย์ กฎหมายที่ไม่ถูกต้องไม่เหมาะสม ควรที่จะถูกทำลายหรือถูกยกเลิกไป เพราะวางจริยธรรมไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของกฎหมายหรือกฎเกณฑ์พิเศษใด ๆ แต่ขึ้นอยู่กับหลักการของความยุติธรรมและนับถือในปัจเจกบุคคล บุคคลมีความเข้าใจในคุณค่าที่เป็นนามธรรม ตลอดจนหลักการสากลต่าง ๆ ในขั้นนี้สิ่งที่ถูกต้องขึ้นอยู่กับความมีสติรู้ลึกซึ้ง ผิดชอบ มีธรรมในใจ โดยมีหลักการที่เป็นของตัวเอง เช่น ทางด้านความมีเหตุผล มีหลักการหรือการกระทำที่มั่นคงและเป็นสากล หลักการเหล่านี้เป็นนามธรรมและเป็นหลักทางด้านจริยธรรม หลักสำคัญของกฎเกณฑ์ที่เป็นสากลนี้คือหลักของความยุติธรรม ประโยชน์และความเท่าเทียมในสิทธิมนุษยชน นับถือในความมีศักดิ์ศรีของบุคคล บุคคลที่อยู่ในขั้นนี้คือพวกที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่

การให้เหตุผลทางด้านจริยธรรมนี้ ไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างกันในด้านการตัดสินใจ (หรือไม่ได้คำนึงว่าแต่ละบุคคลตัดสินใจอย่างไร) แต่คำนึงถึงเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินใจ เหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ขั้น แบ่งเป็น 3 ระดับ สรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตาราง 2 เหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ขั้น แบ่งเป็น 3 ระดับ ในทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการลงโทษ (อายุ 2-7 ปี)	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (อายุ 2-10 ปี)
ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (อายุ 7-10 ปี)	
ขั้นที่ 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (อายุ 10-13 ปี)	2. ระดับตามกฎเกณฑ์สังคม (อายุ 10-16 ปี)
ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม (อายุ 13-16 ปี)	
ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (อายุ 16 ปีขึ้นไป)	3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (อายุ 16 ปีขึ้นไป)
ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (วัยผู้ใหญ่)	

ที่มา : ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนีก, 2520 : 43

โคลเบิร์ตเห็นว่า การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลทุก ๆ คนนั้น จะพัฒนาไปตามลำดับขั้นตามระยะเวลา และความก้าวหน้าทางการให้เหตุผลทางจริยธรรมขึ้นอยู่กับความก้าวหน้าทางการให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ บุคคลที่มีการให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์อยู่ในระดับต่ำ เขาจะมีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับต่ำ หรืออยู่ในระดับต้น ๆ และผู้ที่มีการให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์อยู่ในระดับสูง เขาจะมีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับสูงด้วย

มนุษย์จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมไปตามลำดับขั้น หลักการพัฒนาการทางตรรกศาสตร์ จะทำให้มีพัฒนาการทางจริยธรรมด้วย เป็นขั้นที่บุคคลมองบุคคลอื่น แผลความรู้สึกนึกคิดของเขามองถึงบทบาท ตำแหน่ง หน้าที่ของคนในสังคม หลังจากนั้นจึงจะพัฒนาสู่การตัดสินใจเชิงจริยธรรม หรือการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม และขั้นความคิดทางจริยธรรมก็จะเป็นตัวทำนายหรือเป็นตัวพยากรณ์ที่ดีต่อการกระทำของบุคคล ซึ่งก็คือพัฒนาไปสู่พฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

ทฤษฎีการเสริมสร้างปลูกฝังจริยธรรม

การปลูกฝังจริยธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนาสมาชิกของสังคม ซึ่งต้องเริ่มต้นและดำเนินไปอย่างถูกวิธี สังคมมีหน้าที่จัดการอบรมขัดเกลา และพัฒนาสมาชิกของสังคมทั้งในรูปแบบการศึกษาที่เป็นทางการและการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ (Formal and Informal Education) หมายความว่าเมื่อมีสมาชิกเพิ่มหรือเกิดมาใหม่ เป็นหน้าที่ของสังคมที่จะต้องอบรมขัดเกลาพัฒนาให้สมาชิกที่เพิ่มหรือเกิดขึ้นมาใหม่ได้รู้จักระเบียบแบบแผนที่จะปฏิบัติ เป็นต้น (พิทยา สายหู, 2538 :5)

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2520 : 10) กล่าวว่า ค่านิยมในปัจจุบันที่รัฐต้องการเน้น และเร่งรัดส่งเสริมให้มีขึ้น คือ ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) เพราะการส่งเสริมจริยธรรมเป็นการสร้างวัฒนธรรมทางจิตใจที่ก่อให้เกิดความรับผิดชอบในหน้าที่ และมีความเข้าใจในสิ่งที่ดีงามต่าง ๆ อันเป็นการสร้างคุณภาพของประชาชนให้เกิดขึ้น เมื่อบุคคลมีจริยธรรมที่พึงประสงค์ก็จะเกิดความซื่อสัตย์ สามารถแยกแยะความรู้สึกลึกซึ้งของหัวใจ ซึ่งทำให้บุคคลเลือกประพฤติในสิ่งที่ควรต่อสังคมส่วนรวม คนไทยในปัจจุบันมุ่งแต่จะหาความพอใจในทางวัตถุมากกว่าความพอใจในทางจิต ซึ่งแสดงออกอย่างชัดเจนในรูปแบบของการฉ้อราษฎร์บังหลวงที่ปฏิบัติกันอยู่อย่างแพร่หลายในหน่วยงานราชการไทย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเสริมสร้างปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็ก ซึ่งเป็นวัยที่สามารถปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ง่าย

แนวทางในการเสริมสร้างปลูกฝังจริยธรรมนั้น มีผู้เสนอแนวคิดโดยอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้และทฤษฎีการสอนเป็นพื้นฐาน ตัวอย่างเช่น

สมิท และ ลัสเตอร์แมน (Smith and Lusterman อ้างถึงใน นิศารัตน์ ศิลปเดช, 2534:13) ได้ประมวลความรู้จากทฤษฎีการเรียนรู้ของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาทั้งหลาย แล้วกำหนดออกมาเป็นทฤษฎีการสอน 4 กลุ่ม ใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1) ทฤษฎีที่ว่าด้วยพฤติกรรม (The Behavioristic Perspective) ทฤษฎีนี้จะให้ความสำคัญต่อการกระทำหรือพฤติกรรม (Behavior) ที่แสดงออกมา ซึ่งสามารถวัดหรือสังเกตได้ นอกจากนี้ นักทฤษฎียังเชื่อว่า พฤติกรรมทุกอย่างจะเกิดจากผลของการตอบสนองต่อสิ่งเร้าของอินทรีย์ ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนรากฐานของทฤษฎีที่ว่าด้วยการเสริมแรง(Reinforcement Theory) ของสกินเนอร์ (Skinner)

2) ทฤษฎีที่ว่าด้วยความรู้สึกหรือเจตคติ (The Affective Perspective) ทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญของความรู้สึกหรือเจตคติที่มีต่อการเรียนรู้ โดยเชื่อว่าหากบรรยากาศการเรียนก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งที่จะเรียน จะทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ดี ดังนั้นครูที่ดี จึงต้องมีบทบาทช่วยให้นักเรียนเกิดความอบอุ่นและมั่นใจในการเรียน เป็นคนที่เปิดเผยและจริงใจต่อนักเรียน ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตวิทยามนุษยนิยม (Humanistic Psychology) เช่น ออสกู๊ด (Osgood) และ เฟสติงเจอร์ (Festinger) เป็นต้น

3) ทฤษฎีที่ว่าด้วยสติปัญญาและความคิด (The Cognitive and Thinking Perspective) เช่น กิลฟอร์ด (Guilford) ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญในเรื่องการคิด (Thinking Ability) และกระบวนการคิด (Thinking Process) โดยเชื่อว่าครูสามารถที่จะป้อนคำถามให้นักเรียนเกิดความคิดรวบยอดหรือมโนทัศน์ (Concept) ในเรื่องต่าง ๆ ได้ดีกว่า นักทฤษฎีกลุ่มนี้จึงมีความเชื่ออยู่บนพื้นฐานของวิธีการเรียนรู้แบบให้ค้นพบความรู้ด้วยตนเอง (Discovery Learning)

4) ทฤษฎีที่ว่าด้วยระบบสังคม (The Social System Perspective) ทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสำคัญต่อเรื่องปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม (Group Interaction) โดยถือว่าห้องเรียนคือสังคมเล็ก ๆ สังคมหนึ่ง ทุกคนมีบทบาทและหน้าที่ต่าง ๆ กัน การเรียนการสอนจึงต้องคำนึงถึงบทบาทหน้าที่ของบุคคล รวมถึงสภาวะแวดล้อมและบรรยากาศของห้องเรียนด้วย เพื่อให้การสื่อความหมาย การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยเป็นไปด้วยดี วิธีการนี้ จอห์น ดิวอี้ ถือว่าเป็นการจัดการศึกษาแบบก้าวหน้า (Progressive Education) ดังนั้นทฤษฎีเกี่ยวกับพลวัตของกลุ่ม (Group Dynamic) หรือกระบวนการกลุ่ม (Group Process) ของเลวิน (Lewin) จึงถูกนำมาใช้ควบคู่กันไป จากทฤษฎีการเรียนรู้ ได้พัฒนาสู่ทฤษฎีการสอนดังที่กล่าวแล้วนั้น นักจิตวิทยาและนักการศึกษาจึงได้ทำการพัฒนาต่อมาให้เป็นทฤษฎีในการเสริมสร้างและปลูกฝังจริยธรรม ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 4 รูปแบบ (ชัยพร วิชชาวุธ และธีระพร อุวรรณโณ, 2531 : 1-10) ดังต่อไปนี้

1) วิธีการกระจ่างค่านิยม (Value clarification) ซึ่งเสนอโดย ราทซ์ ฮาร์มิน และ ไชมอน(Raths, Harmin and Simon) ทฤษฎีนี้มีความเชื่อพื้นฐานว่า ค่านิยมเป็นหลักที่บุคคลยึดไว้เป็นมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม จุดมุ่งหมายของทฤษฎีนี้ก็คือ ให้ผู้เรียนได้ค้นพบด้วยตนเองว่า หลักการหรือมาตรฐานที่ตนยึดอยู่นั้นมีความถูกต้องเพียงใด และหลักการที่ถูกตลอดจนหลักการที่ผิดมีลักษณะอย่างไร วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความกระจ่างแจ้งในค่านิยม

ของตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้รู้จักจุดดีและจุดด้อยที่ตนเองมีอยู่ และจะได้หาทางรักษาส่วนที่ดีและเสริมสร้างส่วนที่ด้อยให้สมบูรณ์ขึ้น โดยใช้กระบวนการสร้างค่านิยม 7 กระบวนการหลัก ซึ่งได้แก่

- 1.1) การเลือกกระทำโดยอิสระ ไม่มีการบังคับ
- 1.2) การเลือกจากการเลือกหลาย ๆ ทาง
- 1.3) เลือกโดยพิจารณาผลโดยทางเลือกนั้น
- 1.4) รู้สึกภูมิใจและยินดีที่ได้เลือกกระทำ
- 1.5) ยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนอย่างเปิดเผย
- 1.6) การกระทำตามสิ่งที่ตนตัดสินใจเลือก
- 1.7) การกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก

2) วิธีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) ผู้ที่เสนอทฤษฎีนี้ขึ้นมาคือ โคลเบิร์ต ซึ่งเขาเห็นว่า การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลเป็นการแสดงถึงระดับพัฒนาการของบุคคลนั้น นอกจากนั้นยังอธิบายว่าการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาการด้านอื่น ๆ ของบุคคลด้วย โดยเฉพาะพัฒนาการทางด้านสติปัญญา และสัมพันธ์กับพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ของบุคคลด้วยเช่นกัน แนวคิดพื้นฐานที่เด่นของทฤษฎีนี้ก็คือความเชื่อที่ว่า จริยธรรมคือกฎเกณฑ์ที่มนุษย์ใช้ตัดสินใจหรือความผิดของการกระทำ ความเข้าใจในกฎเกณฑ์ดังกล่าวขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาซึ่งมีความสัมพันธ์กับอายุของบุคคล ดังนั้นหากยังไม่ถึงวัยอันควร การเสริมสร้างจริยธรรมบางลักษณะ จึงยังไม่อาจกระทำได้ กิจกรรมหลักที่นักทฤษฎีกลุ่มนี้ใช้ในการเสริมสร้างจริยธรรมให้เกิดขึ้นคือการอภิปรายแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกัน โดยสิ่งที่นำมาอภิปรายกัน จะไม่มีการตัดสินความถูกหรือผิด จุดเน้นอยู่ที่การให้เหตุผลทางจริยธรรมได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่ง ๆ

3) วิธีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) เป็นการประยุกต์เอาทฤษฎีการเสริมแรงของสกินเนอร์ (Skinner) มาใช้ในการปรับพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปในทางที่ต้องการ โดยความเชื่อพื้นฐานที่ว่า มนุษย์ถูกควบคุมโดยเงื่อนไขของการเสริมแรงหรือการลงโทษ หากมีการแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา และได้รับการเสริมแรงในทางบวก บุคคลก็มีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมนั้นอีก ในทางตรงกันข้าม ถ้าการแสดงพฤติกรรมได้รับการเสริมแรงในทางลบ พฤติกรรมนั้นก็จะต้องค่อย ๆ หดหายไป แนวความคิดของนักทฤษฎีกลุ่มนี้จึงตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า “การเรียนรู้ย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม” ดังนั้นหากต้องการเสริมสร้างพฤติกรรมจริยธรรมที่ต้องการ ก็จะใช้วิธีการเสริมแรงในทางบวก และการขจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ก็จะต้องเสริมแรงในทางลบ

- 4) วิธีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning) ตามแนวคิดของแบนดูรา (Bandura)

นักทฤษฎีกลุ่มนี้มีความเชื่อว่าจริยธรรมเป็นความเข้าใจกฎเกณฑ์ที่ใช้สำหรับประเมินความถูกต้องของพฤติกรรมของคน ซึ่งความเข้าใจกฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลในสังคม แนวความคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้เชื่อว่า การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากพฤติกรรมการบอกเล่าและการอ่านสารบันทึกของผู้อื่น ซึ่งการเรียนรู้ประเภทหลังนี้ช่วยให้มีความรู้ว่าจะ ไรคืออะไร และการเรียนรู้เป็นไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ผลของการเรียนรู้จะทำให้เกิดความเชื่อและความเข้าใจว่าจะ ไรสัมพันธ์กับอะไร อย่างไร โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและผลของพฤติกรรมนั้น ๆ ซึ่งความเชื่อของมนุษย์ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงเสมอไป ทั้งนี้เพราะข้อจำกัดในการสังเกตและการคิด รวมทั้งความซับซ้อนของความสัมพันธ์ก็มีอยู่มาก

หลักการของการเสริมสร้างปลูกฝังจริยธรรมตามวิธีการของทฤษฎีนี้จึงต้องจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อว่าการกระทำอะไรจะนำไปสู่ผลกระทบอะไร และผลกระทบนั้นน่าปรารถนาเพียงไร โดยการจัดเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมทางสังคมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้ง 3 ทาง อย่างสอดคล้องกันทุก ๆ ด้าน

พินัส หันนาคินท์ (2526 : 45) ได้เสนอแนะหลักการสอนจริยธรรมไว้ดังนี้

1) การเสริมสร้างปลูกฝังจริยธรรม ควรกระทำเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1.1) การสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นต่อจริยธรรมที่ต้องการ โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ครูปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ซึ่งให้เห็นประโยชน์และคุณค่าของจริยธรรมนั้น ๆ

1.2) การให้ความรู้ว่าจริยธรรมนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร และมีวิธีการปฏิบัติอย่างไร

1.3) การให้ฝึกปฏิบัติจริยธรรมที่พึงประสงค์ โดยมีการฝึกปฏิบัติซ้ำ ๆ และมีการติดตามผล

2) การพัฒนาจริยธรรม มีหลักสำคัญที่ควรใช้ คือ การสร้างความคิดและความเข้าใจที่กระจ่างชัดต่อคุณค่าและวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง เพื่อให้บุคคลได้เกิดปัญญาและเห็นคุณค่าอย่างชัดเจน อีกครั้งหนึ่ง จะทำให้จริยธรรมที่พึงประสงค์นั้นฝังลึกเป็นคุณสมบัติอันดีงามสืบต่อไป

กรมสามัญศึกษา (2523 : 34) ได้ศึกษาเอกสารต่าง ๆ แล้วให้ข้อสรุปว่า วิธีการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กเรียนมีอยู่ 2 ประการ คือ

1) ใช้วิธีบอก แนะนำ สั่งสอน หรือบรรยาย ผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในวิธีการนี้คือ ครู หรือผู้สอน

2) ใช้หลักจิตวิทยาการเรียนการสอน โดยลดบทบาทและความสำคัญของครูลง แต่จะใช้วิธีการอื่น ๆ เข้ามาสนับสนุน เช่น กิจกรรมกลุ่ม การใช้ตัวแบบ การจัดสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อม การใช้การเสริมแรง ฯลฯ

จริยธรรมสามารถเสริมสร้างและปลูกฝังให้เกิดและมีมากขึ้นได้ในตัวมนุษย์ โดยเฉพาะวัยเด็กเพื่อควบคู่ไปกับการให้การศึกษาวิชาการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นการศึกษาที่ถูกต้องสมบูรณ์ เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่พึงประสงค์

6. การวัดจริยธรรม

คุณลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็นคุณลักษณะที่พึงปรารถนาในอันที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์ คุณค่า ตลอดจนความดีความงามให้เกิดขึ้นในสังคม การวัดคุณลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรมนั้น ถ้าจะให้การวัดครอบคลุมแล้ว ควรวัดใน 4 ส่วน คือ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2535 : 455)

- 1) ความรู้ทางจริยธรรม เป็นการวัดความรู้ความคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะความคิดว่าสิ่งใดควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ
- 2) เจตคติทางจริยธรรม เป็นลักษณะความรู้สึกโน้มเอียงทางจิตใจของบุคคลที่มีต่อคุณลักษณะทางจริยธรรมนั้น ๆ เช่น รู้สึกว่าชอบ-ไม่ชอบ เห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย ฯลฯ ต่อลักษณะคุณธรรม จริยธรรม แต่ละด้าน
- 3) เหตุผลทางจริยธรรม เป็นลักษณะการที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเหตุผลในการกระทำที่อ้างถึงเป็นเครื่องแสดงถึงพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้น ๆ
- 4) พฤติกรรมทางจริยธรรม เป็นลักษณะการกระทำหรือการแสดงออกที่สังคมต้องการและไม่กระทำหรือไม่แสดงออกในลักษณะที่สังคมไม่ต้องการ

ตัวอย่างการวัดจริยธรรม (ซาฮาบียะห์ โตะอาลิม, 2544 : 10-14)

1) ความรู้ทางจริยธรรม หรือเนื้อหาทางจริยธรรม ในที่นี้หมายถึง เนื้อหาทางจริยธรรมที่โรงเรียนหรือสังคมกำหนดไว้ และเนื้อหาเหล่านี้ถือว่าดีงามสอนให้ผู้เรียนหรือคนในสังคมนำไปปฏิบัติกัน และเมื่อประพฤติปฏิบัติแล้วจะทำให้สังคมอยู่ได้อย่างมีความสุขทั้งตนเองและผู้อื่น สิ่งที่ดีงามสอนจึงเป็นเนื้อหาที่ควรรู้ไว้ก่อน การสอนความรู้แบบนี้ โรงเรียนหรือวิทยาลัยจะใช้มากที่สุด เพราะมีวิชาที่มีเนื้อหาทางจริยธรรมเกี่ยวข้องอยู่มาก การสร้างข้อสอบแบบนี้เป็นแบบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ข้อสอบอาจเป็นการอธิบาย เดิมคำ จับคู่ และเลือกตอบก็ได้ แล้วแต่จุดประสงค์ของการสอบ ตัวอย่างการวัดความซื่อสัตย์ 6 จุดประสงค์

ความจำ	1. ความซื่อสัตย์หมายความว่าอย่างไร
ความเข้าใจ	2. ความซื่อสัตย์เปรียบได้กับคำพังเพยใด
นำไปใช้	3. ถ้าเพื่อนสนิทขาดความซื่อสัตย์ท่านจะแก้ปัญหาอย่างไร